

ПРАВНА РАМКА НА ЕЛЕКТРОННИЯ ПОДПИС И ПРИНЦИПИ НА ЕЛЕКТРОННАТА ТЪРГОВИЯ

Ирина Атанасова

Развитието на информационните технологии в края на двадесети век е свързано с широкото нахлуване на електронни средства за комуникация във всички обществени сфери. Откритите мрежи като Интернет стават все по-достъпни и позволяват бърз и евтин обмен на информация. Това оказва съществено влияние върху публичното управление, икономиката и търговията. Електронните средства за търговия масово се използват за сключване на договори, парични разплащания, включително и автоматичен обмен на бизнес документация. Електронният подпис може да улесни онлайн-търговията, като позволява на страните по договора да се обвързват чрез използването на Интернет. Тъй като електронният подпис има огромно значение за електронната търговия, неговата законова рамка се формулира на индивидуално, национално и международно ниво. Всеобща законова уредба не съществува, защото много от държавите се опитват да подсигурят безопасността и поверителността на сключваните от тях онлайн-сделки самостоятелно, чрез постановяването на отделни закони за електронния подпис.

1. Разликата между електронен и цифров подпис.

Основни принципи

Електронният подпис е родово, технически неутрално понятие, отнасящо се до универсалността на различните методи, които могат да се използват при подписването на електронен до-

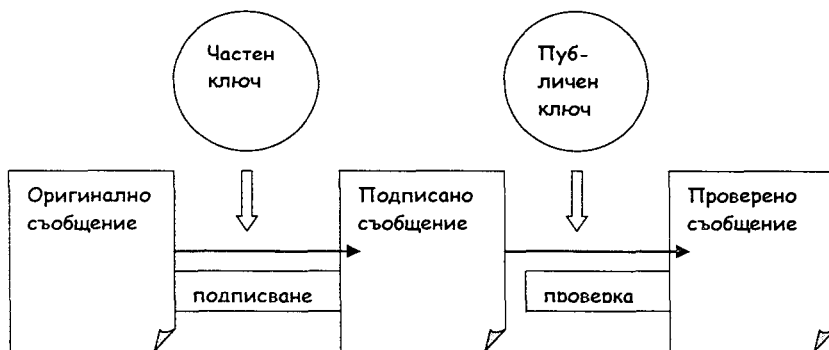
кумент. Въпреки че всички електронни подписи се възпроизвеждат чрез цифри (поредача от единици и нули), те могат да имат различна форма и да бъдат създадени чрез различни технологии. Примери за електронен подпис могат да бъдат: изписаното име на подателя в края на e-mail, цифров образ на собственоръчен подпис, прикрепен към електронен документ, секретен PIN-код, идентифициращ подателя, уникален биометричен идентификатор като пръстов отпечатък или сканиране на ретината на окото, както и дигитален подпис (създаден чрез използването на публичен ключ и криптиране).

Цифровият подпис е разновидност на електронния подпис. Това е термин, употребяван за специфичен вид електронен подпис. Той включва използването на криптиран публичен ключ и е електронният подпис, който е причина за повечето бизнес и технологически усилия, както и юридически отзиви.

Подписът, независимо дали е електронен, или върху хартия, е преди всичко символ, обозначаващ намерение. Освен че удостоверява нечии намерения, подписът има още две второстепенни функции: първо – подписът може да бъде използван за идентификация на подписващия се, и второ – подписът може да служи като доказателство за цялостта (интегритета) на документа, когато страните подписват твърде проточен във времето или дълъг договор.

За разлика от саморъчния подпис, чиято функция се изразява в доказателството, че определено лице е направило определено волеизявление, то при електронната търговия и употребата на електронния подпис от изключително значение е функцията за удостоверяване самоличността на лицето, извършило волеизявлението.

Електронният подпис е ключов въпрос и средство за създаване на сигурност и доверие. Той позволява на адресата на изпратените по електронен път данни да определи от кого произхождат данните, дали тези данни не са били променени, или е била нарушена тяхната цялост.

Фиг. 1. Асиметрична криптография и подписване

Най-често използвана е асиметричната система за криптиране на данни, основавана на двойка ключове – публичен и частен. Частен ключ се използва за генериране и кодиране на електронния подпис по определен алгоритъм. Достъп до него има само лицето, което създава електронно подписания документ. Частният ключ кореспондира на съответен публичен ключ – публично достъпен код, с помощта на който адресатът на електронното съобщение може да провери подписа и да удостовери автентичността на електронното изявление и неговото съдържание. За да изпълни своето предназначение, електронният подпис следва да се признае по законодателен път за правно валиден наравно със саморъчния подпис. Правната валидност на всяка двойка ключове се удостоверява със специално електронно удостоверение от специализирана институция. Удостоверението свързва притежателя на частния ключ и титуляра на електронния подпис с публичния ключ.

2. Правна уредба на електронния подпис

2. 1. Международна правна рамка. Актове на ООН.

- Комисията на ООН по международно търговско право (UNCITRAL) приема Закон модел за електронната търговия

(MLEC) и ръководство за прилагането му през 1996 г. Законът модел цели постигане на по-голяма правна сигурност при използването на електронният подпис и установява презумпцията, че ако електронния подпис отговаря на определени критерии за техническа надежност, то той ще бъде считан за еквивалентен на саморъчния подпис (член 7).

- По-късно, базирайки се на член 7 от MLEC, Комисията на ООН по международно търговско право (UNCITRAL) приема Закон модел за електронният подпис (MLEC) на 6 юли 2001 г.

- На 24 март 2000 г. е подписано Споразумение относно стандартизацията в сферата на електронната търговия между Международния съюз за телекомуникации, Международната организация по стандартизация, Международната електротехническа комисия и Икономическата комисия на ООН за Европа.

2. 2. *Актове на Европейския съюз*

- Директива за електронната търговия (директива 2000/31/ЕС), обнародвана в Официалния вестник на Европейските общности на 17 юли 2000 г. Тази директива е трябвало да бъде приета от всички страни членки, не по-късно от 17 януари 2002 г. Нейната главна цел е да осигури свободното движение на „информационни услуги“, т.е. – да допринесе за разрастването на електронната търговия между страните членки. Страните членки са задължени да признаят правната валидност и ефективност на сключваните електронни сделки. Въпреки това тази директива е процедурна и не включва материални международноправни норми.

Директивата за електронната търговия установява принципа, че електронната търговия на ЕС трябва да се подчини на вътрешните закони на държавата членка, където се осъществява сделката. Електронната сделка се смята за осъществена в държавата, където е регистрирана. Местонахождението на техническите съоръжения е без значение.

- Директива 1999/93/ЕС на Европейския парламент и Съвета от 13 декември 1999 г. относно правната рамка на Общността за елек-

тронни подписи, обнародвана в Официалния вестник на Европейските общности на 19 януари 2000 г., в сила от 20 януари 2000 г.

Приемането на тази директива се дължи на факта, че някои европейски държави започват да приемат самостоятелно и независимо отделни закони за електронния подпис и електронната търговия в края на 90-те години на ХХ век. За да се приеме една база и да се достигне конвергенция, ЕС издава и ратифицира Директивата относно правната рамка на Общността за електронни подписи. Тази директива е трябвало да бъде приета от всички страни членки, не по-късно от 19 юли 2001 г. Главните клаузи на директивата са свързани с легалното признаване и свободната употреба на електронния подпис и неговите продукти, с отговорността, техническия неутралитет, обхвата и международните аспекти. Директивата урежда два основни вида електронни подписа – обикновен и усъвършенстван, както и две разновидности на усъвършенствания – квалифициран и разширен. Усъвършенстваният електронен подпис се създава с устройство за сигурно създаване на подписа и се придружава от издадено от доставчик на удостоверителни услуги удостоверение за усъвършенстван електронен подпис, отговарящо на определени изисквания.

Международното приложение на Директивата относно правната рамка на Общността за електронни подписи я отличава от Директива за електронната търговия.

2.3. Правна уредба на електронния подпис във Великобритания.

На 18 ноември 1999 г. Камарата на общините приема Закон за електронните комуникации, който влиза в сила през април 2000 година. Във връзка с това се осъществява реформа, целяща промени в над 40 000 акта на английското право, основаващи се на хартиен документ и саморъчен подпис. От 25 юли електронният подпис е легално признат за доказателство в съда и е приравнен със саморъчания подпис. Регламентът за електронните подписи (в сила от 8 март 2002 г.) и Регламентът за електронната търговия (в сила от 21 август 2002 г.) хармонизират законодателството на страната с Директива за електронната търговия (Директива

2000/31/ ЕС) и Директива 1999/93/ЕС на Европейския парламент и Съвета от 13 декември 1999 г. относно правната рамка на Общността за електронни подписи.

2.4. Правна уредба на електронния подпис в САЩ

Първият закон за цифровия подпис е приет в щата Юта през май 1995 г. и е насочен към разрешаване на въпросите, възникнали във връзка с криптографията, използвана при цифровите подписи. Скоро след това се създават подобни закони и в някои други щати. Комисията за унифициране на щатското законодателство (NCCUSL) одобрява на годишната си конференция през 1999 година Общ законодателен акт за електронните сделки (UETA), който да бъде използван като модел за съответните закони на щатско ниво. От своето създаване UETA е бил приет почти от всички щати, като някои щати изцяло са се съобразили с него (Арканзас), а други са приели и някои отклонения (Айова). Целта на UETA е да улесни и стимулира електронната търговия, като даде на електронния документ същия правен статус както на хартиен документ. Подобно на Директивата на ЕС, UETA има процедурен характер. Същността на „UETA“ може да се открие в глава VII, в която е отбелязано, че:

Официален документ или подпис не може да бъде лишен от законна сила само поради факта, че е в електронна форма.

Договорът не може да бъде лишен от законна сила, само защото е използвана електронна форма при неговото сключване.

С цел да се мотивират отделните щати да приемат закони за електронната търговия, съгласувани с UETA, и за да се осигури валидността на сключените между отделните щати договори, Американският конгрес гласува Закон за електронните подписи в световната и национална търговия, известен още като „E-Sign“. Той е подписан от президента Клинтън и влиза в сила на 1 октомври 2000 г. Приликите между E-Sign и UETA са повече от

разликите. Подобно на UETA, E-Sign е процедурен и не замества самостоятелно съществуващото договорно законодателство. E-Sign също признава законната сила на електронните договори и електронните подписи. E-Sign признава също законната сила и на договорите, формулирани изключително от електронни агенти. Той дава законното право на страната да изисква документ на електронен носител. Най-съществената част на „E-Sign“ са включените клаузи, предвидени за защита на потребителите. Американският конгрес е осигурил прилагането и поддържането на потребителските права при електронната търговия.

2.5. Правна уредба на електронния подпис в Русия

На 10 януари 2002 г. руският президент Путин подписва Федералния закон за електронния цифров подпис. Законът установява криптирането (шифрирането) като единствен метод за създаване на законни електронни цифрови подписи. По този начин се изключват други аналози на личния подпис и други технологии за създаване на електронен цифров подпис. Законът ограничава употребата на електронния цифров подпис до гражданско-правни сделки и сделки, при които електронният цифров подпис е изрично разрешен от руското законодателство.

Електронният цифров подпис е еквивалентен на саморъчния подпис, ако са спазени следните условия:

- 1. Удостоверението на публичния ключ е валидно по времето, когато е подписан електронният документ;*
- 2. Името на титуляра и частният ключ съвпадат и няма доказателство, че документът е изопачен;*
- 3. Подписаният документ попада в обхвата на електронните сделки и отговаря на ограниченията в удостоверението.*

Когато са налице тези условия, документът може да бъде подписан от титуляра и ще има обвързваща законна сила.

Удостоверенията за електронния цифров подпис трябва да се издават на електронен носител. Чуждестранни удостоверения

могат да бъдат признати в Русия, само ако са на хартия и са легализирани и нотариално заверени.

2.6. Закон за електронния документ и електронния подпис в България

Законът за електронния документ и електронния подпис се основава на принципите на Директива 1999/93/ЕС на Европейския парламент и Съвета от 13 декември 1999 г. относно правната рамка на Общността за електронни подписи, както и на няколко други международни акта.

Законът за електронния документ и електронния подпис е приет на 22 март 2001 г. от 38-то Народно събрание и е в сила от 1 октомври 2001 г., както и наредбите за неговото приложение – Наредба за дейността за доставчиците на удостоверявателни услуги, реда за нейното прекратяване и за изискванията при предоставяне на удостоверявателни услуги, Наредба за изискванията към алгоритмите за усъвършенстван електронен подпис, Наредба за реда за регистрация и доставчиците на удостоверявателни услуги. По този начин е създадена съвременна и относително завършена правна рамка за използване на електронния документ и електронния подпис в България. Законът приема названията „електронно изявление“, „електронен документ“ и „електронен подпис“. В допълнителните разпоредби са обяснени и някои нови термини, свързани с технологията на създаването и използването на усъвършенствания електронен подпис като “квалифицирана писмена форма“, „асиметрична криптосистема“, „криптографски ключ“, „публичен ключ“, „частен ключ“.

През 2003 година Комисията за регулиране на съобщенията регистрира първите два доставчика на удостоверявателни услуги за универсален електронен подпис – „Информационно обслужване“ АД и Банксервиз АД.

Законът урежда приложимостта на електронния документ и електронния подпис не само в областта на задълженията и договорите, но и в останалите правни сфери. Това позволява при приложението на закона да бъдат ползвани всички достижения на доктрината и

съдебната практика в областта на доказването, оспорването и признаването на писмените документи и саморъчния подпис.

На Министерския съвет е предоставено да посочва кога и кои подчинени на него административни органи ще бъдат задължени да приемат и издават електронни документи, подписани с електронен подпис, като по този начин приложното поле на закона ще се разпростира постепенно. Останалите държавни институции, неподчинени на Министерски съвет, общините и кметствата ще решават със свои актове откога са готови да издават и приемат електронни документи, подписани с електронен подпис, като приемат и съответни вътрешни правила за това.

3. Правни спорове, свързани с използването на електронния подпис и принципи на електронната търговия

При условие, че е правилно формулирана, правната рамка на електронния подпис може да допринесе за осъществяването на две цели:

1. Да се премахнат бариерите на електронната търговия;
2. Да се насърчи осъществяването на държавната политика, свързана с изискванията за доверие и прозрачност при сключването на електронни сделки.

Тези две цели могат да бъдат достигнати чрез законодателство, даващо предимство на свободата на договаряне, тъй като страните невинаги се договарят предварително по всички въпроси.

Някои от основните правни спорове, възникващи във връзка с използването на електронния подпис и автентичността на сключените сделки, са:

1. Доколко всичко е законно? Съществуват множество изисквания относно оформянето и подписването на електронните документи.
2. Може ли да се вярва на получения електронен документ? От правна гледна точка адресатите на електронния документ трябва да имат сигурна гаранция за достоверността на полученото съобщение.
3. Какви са правилата на договаряне? Страните по договора трябва да знаят правилата на договаряне при сключване на електронната сделка.

3.1. Премахване на бариерите за електронната търговия.

Под „подпис“ може да се разбира всеки символ, създаден от титуляра с цел удостоверяване авторството на даден документ. Ключовото изискване не е мастило върху хартия, а по-скоро „символ“, свързан с „намерението на страната“. Може би най-значителният въпрос, който възниква във връзка със законодателството, свързано с премахване бариерите пред електронната търговия, е следният: кой вид електронен подпис има законна сила. За съжаление не съществува общоприет и еднозначен отговор на този въпрос.

Теоретически всеки един подпис може да притежава законна сила. Тъй като няма изисквания за природата на подписа, то съдилищата са приели, че в допълнение към общоприетия, саморъчен подпис съществува голямо разнообразие от знаци, които могат да бъдат квалифицирани като „символ“ или съответно „подпис“. Това е технологически неутрален подход относно средствата, чрез които се създава електронният подпис. Изискванията са доста опростени – наличие на символ и намерение за удостоверяване (подписване) на документа от страна на титуляра.

Различни са изискванията в Закона модел за електронната търговия (UNCITRAL), според които електронният подпис трябва да включва и метод за идентификация на съгласието на титуляра относно информацията, съдържаща се в електронното съобщение. Използваният метод трябва да бъде надежден и подходящ за целта на електронното съобщение. Друга категория закони се съсредоточават не толкова върху качествата, които трябва да притежава електронният подпис, за да има законна сила, а по-скоро върху технологията, която се използва, за да бъде създаден такъв подпис. Тази категория закони одобрява единствено употребата на специфичен вид електронен подпис (цифров подпис) и игнорира останалата категория електронни подписи. Такива закони има в пет щата в САЩ – Минесота, Мисури, Ню Хемпшир, Юта и Вашингтон. А някои законодателства не казват нищо по въпроса за изискванията за валидността на електронния подпис.

Тези противоречиви и колебливи изисквания създават несигурност и нестабилност при електронната търговия.

3. 2. *Може ли да се вярва на електронния документ?*

Несъмнено достоверността на електронното съобщение от правна гледна точка изисква да се вземат под внимание автентичността и интегритета на електронния документ, както и дали той е неотхвърлим от титуляра при пораждането на правен спор.

● **Автентичност.** Автентичността е свързана с източника или произхода на електронното съобщение. Страната по електронната сделка трябва да бъде сигурна в автентичността на получения електронен документ. Например, когато банката получи нареждане да плати определена сума пари на трето лице, тя трябва да бъде сигурна в самоличността на лицето, възложило разплащателния ордер. Също така, ако едната от страните реши да оспори задълженията си по сключения договор пред съда, то другата ще трябва да докаже клаузите на договора пред съда. Следователно тя ще трябва да докаже автентичността на сключения договор, преди той да бъде приет като доказателство от съда.

● **Интегритет (целокупност).** Интегритетът на електронния документ е свързан с акуратността и завършеността на електронното съобщение. Еднакви ли са документът, изпратен от титуляра, и полученият документ? Завършен ли е документът? Получателят (реципиентът) на електронното съобщение трябва да бъде сигурен в неговия интегритет, преди да отговори. Интегритетът е от особено значение за електронната търговия, особено когато трябва да се преговаря и да се сключват електронните договори, да се лицензира цифровото съдържание, да се осъществи заплащане по електронен път, както и по-късно да се докажат тези действия.

● **Неотхвърляемост (неотричане).** Това е възможността титулярът на електронния документ да не отрича неговото съдържание при възникване на спор. При сключване на договор или при трансфер на определена парична сума едната от страните трябва да бъде сигурна, че титулярът няма да се отрече от своето волеизявление или че няма да има претенции, че съдържанието на изпратения и получения документ не съвпадат.

Доверието е ключов елемент при измерването на риска. Доверието като величина може да варира в зависимост от поетия

риск. При писмените договори страната може да разчита на множество индикатори, които определят дали подписът е идентичен и документът не е подправен. Но при електронния документ нито един от тези индикатори не е налице. Това, което може да служи като индикатор, са битове (нули и единици), които лесно могат да бъдат подправени. Този факт има две важни последици. Първо, много често е изключително трудно да се разчита на интегритета и автентичността на електронния документ. Това от своя страна влияе върху готовността на страните да сключват електронни сделки. Второ, липсата на сигурност и надежност прави доказването при съдебните дела фактически невъзможно. Ако електронната търговия трябва да развие пълния си потенциал, то страните трябва да имат възможност да се доверяват на електронните комуникации, най-вече когато рискът е по-висок. Повечето законодателства, уреждащи материята за електронния подпис, не засягат проблема, възникващ във връзка с доверието. А законите, които се фокусират върху този проблем, заемат две различни становища. Всяко едно от тези две становища обаче определя изискванията, стандартите, процедурата, механизма и технологиите, чрез които се създава електронният подпис. Според първото становище достоверният електронен подпис е предпоставка за неговото приложение. Законодателствата, приемащи това становище, изискват електронният подпис да притежава следните качества:

1. да бъде уникален (единствен по рода си);
2. да е възможно да се извърши проверка;
3. проверката да се осъществи единствено под контрола на титуляра;
4. контролът да е свързан с данните по такъв начин, че ако те се променят, подписът да бъде невалиден.

Ако се спазят всички тези условия, то електронният подпис ще бъде приложим и ще има законна сила. Други законодателства са възприели второто становище. Те приемат, че почти всеки вид електронен подпис има законна сила, но правят разлика между електронни подписи с по-голяма и с по-малка достоверност. За да окуражат

използването на електронните подписи, които се смятат за достоверни, тези законодателства приемат оборимата презумпция за самоличността на титуляра и за интегритета на електронния документ.

3.3. Какви са правилата на договаряне?

Законите за електронния подпис, освен че могат да окурат склучването на електронни сделки като уредят материята, свързана с достоверността на електронния документ, могат да допринесат за прогнозирането при склучване на електронните сделки. Прогнозирането има голямо значение за разрастването на електронната търговия и правото играе ключова роля при изясняването на това понятие.

Интернет се променя и разраства непрекъснато и все повече търговци склучват електронни сделки и се сблъскват с нови предизвикателства. В много случаи правилата за сделките, склучвани по електронен път, ще са същите както при обикновенните сделки. За да бъде валидна дадена сделка, трябва да има предложение (оферта) и приемане, а също и обсъждане на предложението. Повечето от приетите закони за електронния подпис не споменават нищо за правилата на договарянето на страните чрез използването на електронен подпис.

Те само споменават качествата, които трябва да притежава електронният подпис, за да има законна сила. Някои закони споменават, че използването и приемането на електронния подпис при договарянето са възможност, предоставена на страните, т.е. – това зависи от тяхната воля. Автономията на страните или свободата на договарянето е от голямо значение за държавите при склучването на международни договори.

Заключение

Законодателството при условие, че е прецизно формулирано, може по-скоро да окурати, вместо да ограничи и да допринесе, вместо да попречи на желаната обществена политика за осъ-

ществяване на глобалната електронна търговия. При оценяване достойнствата на електронния подпис трябва да се прави разграничение между регулиращата правна уредба, която налага ограничаващи стандарти и условия, и стимулиращата правна уредба, която подкрепя свободата на договарянето и допринася за прогнозирането и сигурността на сключените електронни сделки.

Чрез използването на електронния подпис значително се подобрява ефективността и прозрачността на държавното управление, на обществените услуги, ефективността и конкурентоспособността на икономиката, улеснява се сключването на сделките и бизнесоперациите. Правната уредба на електронния подпис може и трябва да служи като средство за просперитет и усъвършенстване на електронната търговия. Без съмнение обаче тази правна уредба трябва да се адаптира към нововъзникналите бизнесмоделите и технологии. Електронната търговия се променя и усъвършенства непрекъснато и ако не се съобразим с това, ще се превърнем нейни жертви.

ЛИТЕРАТУРА

1. Електронният документ и електронния подпис – правен режим, Д-р Мария Йорданова.
2. International Uniform Law, A. Grammaticaki-Alexiou; Aristotle University of Thessalonica, Greece.
3. Law of the electronic document and electronic signature – Bulgaria (promulgated, SG, No 34/06.04.2001, in force since 07.10.2001).
4. Moving With Change: Electronic Signature Legislation as a Vehicle for Advancing E-commerce – The John Marshall Journal of Computer and Information Law , Vol. XVII, No. 3, Spring 1999 at 723.
5. Richmond Journal of Law & Technology Volume XI, Issue 2 Digital Signature law of the United Nations, European Union, United Kingdom and United States: Promotion of Growth in E-commers with Enhanced Security, Stephen E. Blythe, Ph.D., J. D., LL. M.